

1.

Įėjome po vieną. Valandų valandas stovėdamos laukėme koridoriuje, norėjome prisėsti. Valgyklos salė buvo didelė, sienos – baltos. Vidury – ilgas medinis mums jau padengtas stalas. Buvo duotas ženklas užimti vietas.

Atsisėdau ir sėdėjau sunėrusi rankas ant pilvo. Priešais mane – balta keraminė lėkštė. Buvau alkana.

Ir kitos moterys tyliai įsitaisė. Mūsų buvo dešimt. Vienos sėdėjo tiesiai ir kultūringai, buvo susisukusios kuodus. Kitos žvalgėsi aplinkui. Priešais mane sėdinti mergina vis atplėsdavo dantimis nagų odelių ir kandžiais jas sukrimsdavo. Putlūs skruostai nusėti išryškėjusiais kapiliarais. Buvau alkana.

Vienuoliktą valandą ryto jau buvome išalkusios. Ne dėl gryno kaimo oro ir kelionės nedideliu autobusu. Skrandis gurgė iš baimės. Jau ilgus metus buvome alkanos ir bijojome. Kai mūsų nosis pasiekė priešais padėtų patiekalų kvapai, smilkiniuose ėmė pulsuoti, burnoje susikaupė seilių. Pažvelgiau į merginą su išsiplėtusiais kapiliarais. Ir ji troško to paties kaip ir aš.

Šparaginės pupelės buvo sutaisytos su lydytu sviestu. Nebuvau valgiusi sviesto nuo savo vestuvių dienos. Kai užuodžiau keptų paprikų kvapą, ėmė peršėti šnerves, mano lėkštė buvo sklidina, negalėjau akių nuo jos atplėšti. O priešais mane sėdinčios merginos lėkštėje buvo ryžių ir žirnelių.

– Valgykite, – buvo pasakyta iš valgyklos salės kampo, nu-skambėjo ne kaip raginimas, o veikiau kaip įsakymas. Iš mūsų akių buvo matyti, kad norime valgyti. Burnos pravertos, kvėpavi-mas sutankėjęs. Dvejojome. Niekas mums nepalinkėjo „skanaus“, tad galbūt dar galėjau atsikelti ir padėkoti, juk ši rytą vištos buvo dosnios, šiandien man užteks vieno kiaušinio.

Vėl suskaičiavau sėdinčias prie stalo moteris. Mūsų buvo de-šimt, čia ne paskutinė vakarienė.

– Valgykite! – buvo pakartota iš kampo, bet aš jau buvau spėjusi sučiulpti vieną pupelę ir pajutusi, kaip kraujas atiteka iki pat plau-ky šakny, iki pat kojų pirštų, pajutusi, kaip širdis ima lėčiau plakti. Kokį stalą tu man padengi – šios paprikos tokios saldžios, – kokį medinį net staltiese neužtiestą stalą tu man padengi – Achene pa-gamintos keraminės lėkštės ir dešimt moterų, jei būtume apsigau-busios nuometais, būtume atrodžiusios lyg vienuolės, į refektoriu-mą susirinkusios tylos įžadus davusios vienuolės.

Iš pradžių valgome nedideliais kąsniais, tarsi nebūtume turė-jusios visko nuryti, tarsi būtume galėjusios atsisakyti šio maisto, šių ne mums paruoštų pietų – jie mums atsitiktinai atiteko, tik atsitiktinai esame vertos sėdėti prie tavojo stalo. Bet vėliau mais-tas nuslysta stemple į tuščią skrandį, ir kuo daugiau maisto į jį pa-tenka, tuo jis labiau plečiasi, tuo smarkiau sugniaužiamė šakutes. obuolių štrudelis toks skanus, kad man akyse staiga ima tvenktis ašaros, toks gardus, kad priešų akivaizdoje rydama vieną kąsnį po kito ir į burną dėdamasi vis didesnius gabalėlius turiu net galvą atlošti ir atgauti kvapą.

Mano motina sakydavo, kad valgydami kovojame su mirtimi. Ji tai pasakė anksčiau už Hitlerį, kai Berlyne lankiau pradinę mo-kyklą, įsikūrusią Braunšteiņštrasės 10-uoju numeriu pažymėtame

pastate, ir Hitlerio dar nebuvo valdžioje. Surišdavo prijuostės dirželį kaspinu, ištiesdavo man portfelį, liepdavo būti dėmesingai ir pietaujant nepaspringti. Namie nesiliaudavau tarškėti net ir pilna burna, per daug šneki, priekaištaudavo motina, o aš užspringdavau kaip tik todėl, kad mane imdavo juokas nuo to jos dramatiško balso tono, nuo to auklėjimo metodo – gąsdindavo, kad galime išnykti. Tarsi stengdamiesi išlikti gyvi, būtume galėję mirti: gyventi pavojinga; visas pasaulis – pasala.

Kai baigėme valgyti, priėjo du esesininkai, ir man iš kairės sėdėjusi moteris atsistojo.

– Sėskis! Sėskis į savo vietą!

Klestelėjo ant kėdės, tarsi kas nors būtų ją pastūmęs. Viena jos kasų, suraitytų į kriauklę, išsprūdo iš segtuko ir šiek tiek sutabalavo.

– Jums neleidžiama atsistoti. Sėdėsite čia prie stalo, kol gausite kitą nurodymą. Ir tylėsite. Jeigu maistas buvo apnuodytas, nuodai ims greitai veikti.

Vienas iš esesininkų nužvelgė visas iš eilės, norėdamas pažiūrėti, kaip reaguosime. Neištareme nė žodžio. Paskui vėl kreipėsi į prieš tai atsistojusią, dirndelę* vilkinčią moterį, galbūt ji šitaip pasielgė iš pagarbos.

– Nusiramink, užtenka vienos valandos, – ištarė jai. – Po valandos būsite laisvos.

– Arba mirusios, – paaiškino viena iš mūsų.

Pajutau, kaip suspaudė krūtinę. Mergina su išsiplėtusiais kapiliarais užsidengė veidą rankomis, stengėsi nekūkčioti.

– Baik, – sušnibždėjo šalia jos sėdinti rudaplaukė, tačiau tą akimirką jau ir kitos verkė it sotūs krokodilai turbūt dėl to, kad pradėjome virškinti maistą.

* *Dirndl* (vok.) – tautinio stiliaus suknelė. (Čia ir toliau – vert. past.)

Tyliai paklausiau:

– Ar galite pasakyti, kuo jūs vardu?

Mergina kuperozės pažeistu veidu nesuprato, kad kreipiuosi į ją. Ištiesiau ranką, vos paliečiau jai riešą, atšoko, bukai pažvelgė į mane, visi jos kapiliarai dar labiau išsiplėtė.

– Kuo tu vardu? – pakartojau.

Mergina pasuko galvą į valgyklos salės kampą, nežinojo, ar jai leidžiama kalbėti, sargybiniai buvo atsipalaidavę, artėjo vidurdienis, jiems žarna žarną rijo. Galimas daiktas, kad jie nežiūrėjo į merginą, todėl ši suvapėjo:

– Lėnė, Lėnė Vinter, – ištarė tarsi klausdama, bet toks buvo jos vardas.

– Lėnė, aš Roza, – prisistačiau, – pamatysi, netrukus grįšime namo.

Merginos pirštų sąnariai buvo putlūs, todėl galėjai numanyti, jog Lėnė dar visai jaunutė; iš merginos veido spėjau, kad daržinėje niekas prie jos dar nebuvo prisilietęs net baigus rinkti derlių, kada pavargus apima tingumas.

1938 metais, kai mano brolis Francas iškeliavo, Grėgoras at-sivežė mane čia, į Didįjį Parčą, norėdamas supažindinti su savo tėvais: jie tave pamils, kartojo didžiuodamasis sekretore iš Berlyno, kurią užkariavo ir kuri susižiedavo su savo viršininku lyg kokiame filme.

Toji kelionė į rytus motociklu su priekaba buvo puiki. „Link rytų mes jojam“, – šie žodžiai skambėjo dainoje. Ji sklido per garsiakalbius ne tik balandžio 20-ąją. Hitlerio gimtadienis buvo švenčiamas kasdien.

Pirmą kartą kėliausi keltu ir leidausi į kelionę su vyru. Herta mane įkurdino savo sūnaus kambarielyje, o jam liepė eiti miegoti į

palėpę. Kai Grėgoro tėvai nuėjo gulti, jis pravėrė kambario duris ir palindo po mano antklode.

– Ne, – sukuždėjau, – ne čia.

– Tai ateik į daržinę.

Man akyse aptemo.

– Negaliu, o jei tavo motina pamatys?

Dar niekada nebuvo mylėjusi. Dar niekada su niekuo nebuvo mylėjusis.

Grėgoras atsargiai glostė man lūpas, apvedžiojo jas, paskui pirštų pagalvėlėmis ėmė vis smarkiau spausti, palietė dantis, pravėrė man burną, įkišo du pirštus. Kai prilietė liežuvį, pajutau, kad jie sausi. Būčiau galėjusi tvirtai suspausti žandikaulį, įkąsti Grėgorui. Jis apie tai nė nepagalvojo. Visuomet manimi pasitikėjo.

Naktį neištvėriau, užlipau į palėpę ir atidariau duris. Grėgoras miegojo. Priglaudžiau kiek pravertas lūpas prie jo lūpų, kad mu dviejų kvėpavimas susiliėtų, jis pabudo.

– Norėjai sužinoti, koks mano kvapas, kai miegu? – nusišypsojo man.

Iš pradžių įkišau jam į burną vieną pirštą, paskui antrą, vėliau trečią, jčiau, kaip jis prasižioja, nuo jo seilių mano pirštai sudrėko. Štai kas yra meilė: kai tau nekanda. Arba gali nutikti taip, jog visai netikėtai tau suleis dantis kaip besipriešinantis šuo savo šeimnininkui.

Važiuojant atgal jis sugriebė man už sprando – ant kaklo buvau pasikabinusi raudonų akmenukų karolius. Mes pasimylėjome ne jo tėvų daržinėje, bet belangėje motociklo priekaboje.

– Turiu išeiti, – sušnibždėjo Lėnė.

Išgirdau tik aš.

Šalia jos sėdėjusios rudaplaukės moters skruostikauliai buvo atsikišę, plaukai blizgėjo, žvilgsnis buvo rūstus.

– Ššš, – paglosčiau Lėnei riešą; šį kartą ji neatšoko. – Liko dvidešimt minučių, jau beveik viskas.

– Turiu išeiti, – atkakliai pakartojo.

Rudaplaukė kreivai į ją pasižiūrėjo.

– Tai negali patylėti, ką? – ir stumtelėjo Lėnę.

– Ką tu darai? – beveik išrėkiau.

Esesininkai pasisuko į mano pusę.

– Kas čia vyksta?

Visos moterys sužiuro į mane.

– Prašau, – ištarė Lėnė.

Vienas iš SS narių išdygo priešais mane kitoje stalo pusėje. Sugriebė Lėnei už parankės ir kažką paaiškino į ausį, neišgirdau ką, bet nuo tų žodžių jos veidas net persikreipė.

– Negera? – paklausė kitas sargybinis.

Dirndelę vilkinti moteris vėl pašoko.

– Nuodai!

Ir kitos pakilo, o Lėnė ėmė tąsyti, esesininkas vos spėjo pasitraukti, ir ji privėmė ant grindų.

Sargybiniai paskubomis išėjo, pakvietė virėją, apklausė, fiure-ris buvo teisus, anglai nori jį nunuodyti, vienos moterys apsikabi-no, kitos nusisukusios į sieną verkė, rudaplaukė vaikščiojo pirmyn atgal, įrėmusi rankas į šonus ir keistai šnirpšdama nosimi. Priėjau prie Lėnės, uždėjau ranką jai ant kaktos.

Moterys susiėmė už pilvų, bet ne todėl, kad juos būtų diegę. Jos pasisotino, ir prie to nebuvo pratusios.

Valgykloje mus užlaikė daug ilgiau nei valandą. Grindys buvo išvalytos laikraščiais ir šlapia mazgote, bet vis tiek aitariai dvokė. Lėnė nenumirė, nustojo drebėjusi. Paskui užmigo glausdama savo ranką manojoje, o kitą padėjusi ant stalo ir ant jos parėmusi galvą – maža mergytė. Jutau, kaip mano skrandis išsitempia ir kunkuliuoja, bet buvau per daug pavargusi, todėl nesijaudinau. Grėgoras įstojo į kariuomenę.

Jis nebuvo nacistas, niekada nebuvo nacistai. Vaikystėje nenorėjau stoti į Vokiečių mergaičių sąjungą, man nepatiko juoda skarelė, kurią reikėjo ryšėti po baltų marškinių apykakle. Niekomet nebuvau šauni vokietė.

Kai po amžinybę trukusio niūraus laiko, kol virškinome maistą, visas nurimo, sargybiniai pažadino Lėnė, buvome išrikiuotos į eilę, kuria turėjome eiti link namo mus parvešiančio autobusiuko. Skrandis nustojo gurguliavęs – priėmė maistą. Mano kūnas pasisavino fiureriui skirtą maistą, fiureriui skirtas maistas tekėjo mano kraujyje. Hitleris buvo sveikas. Aš ir vėl buvau alkana.

Tądien tarp baltų valgyklos sienų tapau Hitlerio maisto ragautoja.

Tai įvyko 1943-ųjų pavasarį, man buvo dvidešimt šešeri, čia važiauvau penkiasdešimt valandų, nukeliavau septynis šimtus kilometrų. Iš Berlyno atvykau į Rytų Prūsiją, kur gimė Grėgoras, bet jo čia nebuvo. Bėgdama nuo karo prieš savaitę atsikrausčiau į Didįjį Parčą.

Du SS nariai neperspėję atvyko prieš dieną į mano uošvių namus ir pasakė, kad ieško Rozos Zauer. Neišgirdau jų, nes buvau kieme už namo. Neišgirdau nė priešais namą sustojančio karinio visureigio, tačiau pamačiau, kad vištos skubinasi į vištidę, spaudžiasi viena prie kitos.

– Tavęs ieško, – pranešė Herta.

– Kas?

Neatsakiusi nususuko. Pašaukiau Cartą, neatbėgo – laisvas katinas, rytais išeidavo ir vaikštinėdavo po miestelį. Paskui nusekiau paskui Hertą, galvodama, kas manęs ieško, niekas manęs čia nepažįsta, ką tik atvykau, o Dieve, gal Grėgoras grįžo?

– Ar mano vyras parvyko? – paklausiau, bet Herta jau buvo virtuvėje, į duris atsukusi nugarą užstojo šviesą. Ir Jozefas stovėjo viduje, ranką padėjęs ant stalo, sulinkęs.

– *Heil Hitler!* – du tamsūs siluetai pasisukdami į mane staigiai iškėlė dešinę ranką.

Ir aš žengdama per slenkstį iškėliau ranką.

Jų veidai bolavo šešėlyje. Virtuvėje stovėjo du vyrai su pilkai žalios spalvos uniformomis. Vienas paklausė:

– Roza Zauer?

Linktelėjau.

– Fiureriui jūsų reikia.

Fiureris manęs niekadęs nebuvo matęs. Jam manęs reikėjo.

Herta nusišluostė rankas į prijuostę, o tasai esesininkas kalbėjo toliau, šnekėjosi su manimi, žiūrėjo tik į mane, nužvelgė nuo galvos iki kojų, norėdamas įvertinti – sveika ir tvirto kūno sudėjimo darbininkė, žinoma, iš alkio buvau šiek tiek nusilpusi, per naktimis kaukiančias sirenas negalėjau išsimiegoti, mano akys buvo išvargusios, nes praradau viską, visus. Tačiau veidas buvo apvalus, plaukai vešlūs, šviesūs – jauna arijų rasės karo jau pakirsta moteris; tikrino, kad įsitikintų, jog čia šimtu procentų nacionalinis produktas, sudarė puikų sandorį.

Vienas iš esesininkų patraukė prie durų.

– Gal galime jus pavaišinti? – pasiteiravo Herta, neatleistina, kad šitaip vėlai paklausė. Kaimo žmonės nemoka priimti svarbių svečių. Jozefas atsitiesė.

– Atvažiuosime rytoj aštuntą, būkite pasiruošusi, – paliepė iki tos akimirkos tylėjęs esesininkas ir taip pat pasuko prie durų.

SS nariai girdavo arba nemėgdavo skrudintos gilių kavos, – galbūt namie buvo koks butelis vyno, saugomas rūsyje tai akimirkai, kai grįš Grėgoras, – tačiau jie nekreipė dėmesio į Hertos žodžius, žinoma, reikia pripažinti, ji vėlokai pasiūlė vaišių. Arba galbūt esesininkai tik nenorėjo pasiduoti pagundai, grūdino kūną, norėjo išmokti atsisakyti, ydos gali susilpninti, o jie buvo valingi. Išskeldami ranką sušuko *Heil Hitler* – esesininkai rodė į mane.

Visureigiui išvažiavus priėjau prie lango. Skaldoje paliktos ratų žymės rodė kelią manojų nuosprendžio link. Puldinėdama iš vieno namo kampo į kitą, prišokau dar prie vieno lango, nuėjau į kitą kambarį, stengiausi įkvėpti oro, surasti išeitį. Herta ir Jozefas sekiojo paskui mane. Prašau leisti man pagalvoti. Leiskit atsikvėpti.

Meras pranešė apie mane, šitaip paaiškino SS nariai. Mažo miestelio meras pažįsta visus, taip pat ir naujai atvykusius.

– Turime rasti išeitį, – gniauždamas rankoje barzdą tarė Jozefas, spaudė ją, tarsi iš jos būtų galėjęs išlįsti koks sprendimas.

Dirbti Hitleriui, dėl jo paaukoti gyvybę: ar ne taip ir elgiasi visi vokiečiai? Tačiau Jozefas negalėjo susitaikyti su mintimi, kad man reikės nuryti apnuodytą maistą ir dėl to mirti net šautuvui neiššovus ar bombai nesproguš. Mirti tyliai, niekam nematant. Mirti kaip pelei, ne kaip didvyrei. Moterys nemiršta kaip didvyrės.

– Turiu iš čia dingti.

Priglaudžiau veidą prie stiklo; mėginau giliai kvėpuoti, bet vis smarkiai nudiegdavo ties raktikauliu. Prieidavau prie kito lango. Nudiegdavo ties šonkauliais, negalėjau lengvai kvėpuoti.

– Atvykau čia manydama, jog taip bus geriau, o gali nutikti taip, kad mirsiu nunuodyta, – nusijuokiau pagiežingai: priekaištas uošviams, bet juk ne jie pranešė SS apie mane.

– Turi slėptis, – pasakė Jozefas, – kur nors prisiglausti.

– Miške, – pasiūlė Herta.

– Kur miške? Kad mirčiau iš šalčio ir bado?

– Atnešim tau maisto.

– Aišku, – patvirtino Jozefas, – juk nepaliksim tavęs.

– O jeigu jie manęs ieškos?

Herta pažvelgė į savo vyrą.

– Kaip manai, ar esesininkai jos ieškos?

– Jiems tai nepatiks, bet ne... – prasitarė Jozefas.

Kariuomenėje net nebuvo dezertyrė, aš atrodžiau juokingai.

– Gali grįžti į Berlyną, – pasiūlė.

– Taip, gali grįžti namo, – pakartojo Herta, – iki ten tavęs neseks.

– Berlyne nebeturiu namų, ar prisimenate? Niekada nebūčiau čia atvažiavusi, bet neturėjau kitos išeities!

Hertos veidas įsitempė. Akimirksniu pamyniau padorumą, neatsižvelgiau į vaidmenis šeimoje, į tai, kad viena kitą mažai pažįstame.

– Atsiprašau, nenorėjau pasakyti...

– Nekalbėkim apie tai, – trumpai nukirto.

Parodžiau jai nepagarbą, bet sykiu atsivėriau – galime pasitikėti viena kita. Pajutau, kad ji man labai artima, kad noriu įsikibti į ją – leiskite man likti su jumis, pasirūpinkite manimi.

– O kaip judu? – paklausiau. – Jeigu esesininkai atvyks ir manęs neras, ant jūsų išlies pyktį?

– Kaip nors išsisuksim, – atsakė Herta ir nuėjo.

– Ką ketini daryti? – Jozefas paleido barzdą. Nebuvo jokios išeities.

Geriau jau mirsiu svetimoje vietoje nei savame mieste, kuriame nieko daugiau nebeturėjau.

Antrąją maisto ragautojos darbo dieną atsikėliau auštant. Sugiedojo gaidys, o varlės staiga nustojo kurkusios, tarsi vienu metu jas būtų pakirtęs miegas; visą naktį nesudėjau bluosto ir kaip tik tą akimirką pasijutau vieniša. Lango stikle pamačiau atsispindinčius pajuodusius paakius, supratau, kad čia aš. Mano paakiai įkrito ir pajuodo ne nuo nemigos ar karo, visuomet tokie buvo. Motina man kartodavo, užversk tas knygas, pažiūrėk, į ką tu panaši, mano tėvas klausdavo, gydytojau, gal jai trūksta geležies, o mano brolis braukdavo savo kaktą per manąją, nes nuo tų švelnių it šilkas prisilietimų užmigdavo. Lange pamačiusi atsispindinčius tokius pat pajuodusius paakius kaip ir vaikystėje, supratau, kad čia lemties ženklas.

Išėjau paieškoti Carto, jis snaudė susirangęs šalia vištų aptvaro, tarsi būtų turėjęs jas prižiūrėti. Kita vertus, neprotinga palikti

ponias vienas, Cartas tai žinojo, nes buvo tradicinių pažiūrų patinas. O Grėgoras iškeliavo: norėjo būti šaunus vokietis, o ne šaunus sutuoktinis.

Kai pirmą kartą turėjome susitikti, paskyrė pasimatymą prie kavinės netoli katedros ir į jį atėjo pavėlavęs. Prisėdome prie staliuko lauke, buvo truputį vėsu, nors ir švietė saulė. Pakerėta paukščių choro stengiausi įsiklausyti, kokią melodiją čiulba, o jiems skraidant – išvelgti kaip tik man sukurtą choreografiją, nes toji akimirka galiausiai atėjo, regis, tai buvo meilė, kokią įsivaizdavau būdama maža. Vienas paukštis vis nutoldavo nuo būrio; atsiskyres išdidžiai smigdavo žemyn, kol beveik panirdavo į Šprė upės vandenis, ištiestais sparnais paliesdavo vandens paviršių ir vėl greitai pakildavo: jį tiesiog netikėtai apėmė troškimas sprukti, prasiveržė pašamonė, impulsyviai pasielgė ištikta svaiginamos euforijos. Sėdėdama prie stalelio kartu su savo viršininku, jaunu inžinieriumi, suvokiau, jog mane apėmė euforija. Ką tik užgimė laimė.

Užsisakiau obuolių pyrago ir jo nė neparagavau. Todėl Grėgoras manęs paklausė: ar tau nepatinka? Nusijuokiau: nežinau. Pastūmiau į jį lėkštutę, kad suvalgytų pyragą, bet pamačiusi, jog kaip visada užsidedęs labai skubiai sukramto ir ryja pirmąjį kąsnį, ir aš užsimaniau pyrago. Todėl paėmiau vieną gabaliuką, paskui kitą, valgėme iš tos pačios lėkštės, šnekėdamiesi apie šį bei tą, nežiūrėdami vienas į kitą, tarsi jau ir taip būtume per daug artimai bendravę, kol mūsų mažos šakutės susitiko. Tą akimirką liovėmės valgę, pakėlėme galvas. Ilgai žiūrėjome vienas į kitą, o paukščiai vis skraidė arba nutūpdavo pavargę ant šakų, baliustradų, šviestuvų; kas žino, gal jie snapą nukreipdavo į upę, nes norėdavo kristi į vandenį ir niekada daugiau nebeišnirti. Paskui Grėgoras savąja šakute prispaudė manąją, lyg būtų mane palietęs.

Herta vėliau nei įprastai atėjo surinkti kiaušinių: galbūt ir ji tą naktį nesudėjo bluosto, o rytą neįstengė pabusti. Rado mane sėdinčią ant surūdijusios geležinės kėdės, nejudančią, Cartas gulėjo man ant kojų; užmiršęs pusryčius įsitaisė šalia manęs.

Durys sugirgždėjo.

– Ar jau atvažiavo? – paklausė Herta.

Jozefas, stovėdamas prie staktos, pamojė, kad ne.

– Kiaušinių, – tarė rodydamas smiliumi į grendymą. Kiek persikreipęs Cartas nusekė paskui jį, man trūko katino šilumos.

Aušros gaisai jau buvo nurimę, kaip nurimsta bangų mūša, ryto dangus buvo plynas: išblyškęs, blankus. Vištos ėmė plasnoti sparnais, paukščiai – čiulbėti, o bitės – dūgzti toje šviesoje, nuo kurios ima skaudėti galvą, bet išgirdę, kaip stodamas sucypia automobilis, visi pritilo.

– Kelkis, Roza Zauer! – išgirdome šaukiant.

Herta ir aš pašokome, Jozefas grįžo nešinas kiaušiniiais. Nepajuto, kad vieną per daug suspaudė, šis tarp pirštų suskilo ir ėmė jais tekėti blizgančios oranžinės spalvos upeliais. Man beliko stebėti, kaip nulašės nuo odos ir be garso nukris ant žemės.

– Pasiskubink, Roza Zauer! – paragino esesininkai.

Herta pastūmė mane iš nugaros, pasijudinau.

Būčiau mieliau laukusi grįžtančio Grėgoro. Mintijusi, kad karas baigsis. Būčiau mieliau pavalgiusi.

Autobusiuke greitai apsižvalgiau ir įsitaisiau laisvoje vietoje, kurią pirmiausia pamačiau, toli nuo kitų. Autobuse jau sėdėjo keturios moterys, dvi – greta, kitos dvi – atskirai. Neprisiminiau jų vardų. Žinojau tik Lėnės vardą, bet ji dar nebuvo įlipusi.

Nė viena neatsakė, kai pasisveikinau. Pro murziną nuo lietaus šuorų langą pažiūrėjau į Hertą ir Jozefą. Stovėdama ant slenksčio

Herta pakėlė ranką, nors jai ir buvo artritas, o Jozefas rankoje laikė suskilusį kiaušinį. Žvelgiau į namą, – nuo samanų pajuodusios čerpės, rožine spalva nudažytos sienos ir kur ne kur tuščioje dirvoje išdygę valerijonų krūmeliai, – kol šis išnyko už posūkio. Žiūrėsiu į jį kas rytą, tarsi daugiau nebūčiau galėjusi jo išvysti. Vėliau nustosiu jo ilgėtis.

Už trijų kilometrų nuo Didžiojo Parčo Rastenburge buvo štabas, paslėptas girioje, iš viršaus jo nebuvo matyti. Darbininkams pradėjus statyti štabą, pasakojo Jozefas, žmonės ėmė domėtis tais pirmyn atgal važinėjančiais furgonais ir sunkvežimiais. Kariniai sovietų lėktuvai niekada jo nesurado. Tačiau mes žinojome, kad Hitleris yra ten, miega netoliese ir galbūt vasarą vartysis lovoje, mėgindamas užmušti jam miegoti trukdančius uodus; galbūt ir jis kasysis raudonus įkandimus, nugalėtas prieštaringų jausmų, kurie kyla ėmus niežėti: nors ir nekenti daugybės įkandimų ant odos, kažkur giliai viduje nenori, kad jie sugytų, nes kasantis smarkiai palengvėja.

Štabą vadino *Wolfsschanze*, Vilko irštva. Hitlerio pravardė – Vilkas. Patikli kaip kokia Raudonkepuraitė papuoliau į jo nasrus. Daugybė medžiotojų ieškojo vilko. Būtų nudėję ir mane, kad tik jį sučiuptų.